

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: 4. Del : 1856-82

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "4. Del : 1856-82", i Heiberg, Johanne Luise: *4. Del : 1856-82*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 183. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibfr07val-shoot-idm139968710151808/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: 4. Del : 1856-82

at Theatret ved sine Præstationer selv kan hævde sin Berettigelse til fremtidig at opretholdes som Kunstanstalt i samme Betydning som hidtil.

At Theaterbestyrelsen, med Fru Etatsraadindens Personlighed for Øie, har følt sig berørt af den Tanke, at de herovre Sæve og Mængder vilde mere end afhjælpes, hvis Theatret turde love sig i den omtalte Retning at vandre Dem for dets helligste Interesse, vil neppe være Dem overraskende. Men desuagtet skulde jeg dog ikke have været at give denne Tanke Ord, naar de Samtaler, som jeg har nydt den Ære at have med Dem om Theatrets Anliggender, ikke hos mig havde efterladt det Indtryk, at en Henvendelse til Dem om at yde Theatret en uvurderlig Medvirkning vilde finde Anklang i den Kjærlighed og Varme, hvormed De følger Theatret, og i Deres egen Opfattelse af hvad der er Øieblikkets Nødvendighed for denne Kunstanstalt som saadan.

Under disse forskjellige Hensyn beder jeg Fru Etatsraadinden om Tilladelse til at foreslå Dem det Spørgsmaal, om De maatte være villig til foreståelig i den forestående Theatersæson at overtage en Stilling ved det Kongelige Theater, som jeg troer nærmest at kunne betegne saaledes:

En overordnet kunstnerisk Ledelse af Forestillingerne, navnlig Indstillinger og Isænsættelse af alle nye og gjenoptagne ældre Stykker, med Undtagelse af Balletter og de enkelte større Operer, ved hvilke en extraordinær Assistanse, efter nærmere Overenskomst, maatte i de givne Tilfælde søges. Ved Valget af Repertoiret tør Bestyrelsen tillige forvente en værdifuld Bistand i Deres rige kunstneriske Erfaring og sikre Blik for hvad der egner sig for en Scene.

Medens det iøvrigt følger af sig selv, at den nærmere Begrænsning og Ordning af Forholdet først kan finde Sted, naar Fru Etatsraadinden har taget Deres Beslutning i Anledning af det foreliggende Spørgsmaal, bør jeg dog, med Hensyn til de almindelige Betingelser for Stillingen, ikke undlade allerede her at tilføie, at Theatret for den kommende Sæson vil kunne tilbyde Dem et Honorar af 1000 Rdl., og at Theaterbestyrelsen forudsætter, at den nævnte Sceneinstruenteur vil findes villig til fremdeles haande at udføre sin Function, som hidtil, for alle ældre Stykker, og at være til Deres Medhjælp ved Isænsættelsen af alle de Stykker, som falde ind under den nye Stillingens Omraade.

Med disse Bemærkninger tilløber jeg mig at mødeses Fru Etatsraadindens behagelige Svar.

A. Lindø.

Til Fru Etatsraadinde J. L. Heiberg.

Jeg bestode mig med en overordentlig Alvor og Ihærdighed ind i Stillin-
 gen. Det stod for mig som en stor Tilbøielighed ad deene besleedens Vei at
 arbejde i Digternes Tjeneste og stier som tidligere vare deres Tjenerinde.
 om end i en anden Form. Alle vare enige om, at Theatret traengte til nye
 Kræfter, der med Kjærlighed vilde lede Indstuderingen af Skuespillet; thi
 dette var paa dette Tidspunkt tilbagetruengt for Operaen og Balletten, og man
 følte, at det kun var kommet til dette Punkt ved en slap Indstudering af Styk-
 kerne og en ukunstnerisk Iscenesættelse. Man horte ideligt Stemmer i Publi-
 kum udbrøde: „Man kan ikke mere se Skuespillet, vi maa holde os til Ope-
 raen!“ — og det berøvelige Besøg ved Forestillingerne vakte i høj Grad Skue-
 spillerens Misnoie. At jeg bragte nyt Liv ved min Virksomhed, følte ikke
 alene Skuespillerne, men Bestyrelsen og Publikum, hvis Interesse stier vakte,
 saa at Tilskuernes paany rigeligt strømmede til.

At min Ansættelse som Scenainstructrice, det Ualmindelige i, at en
 Dame indtraadte i denne Stilling, ikke vilde behage dem, der haabede selv
 at komme i Betragtning, videte jeg selvfølgelig godt. At det blev indbragt
 mangen en ubehøvelig Skuespiller, at det var uværdigt for Mænd at staa
 under og lyde en Kvindes Ordre, havde jeg ogsaa forudeet vilde ske; men
 man glemt, at i de mange Aar, jeg havde virket som Skuespillerinde, havde
 det ofte i Virkeligheden været mig, som havde havt Indflydelse paa Styk-
 kernes Iscenesættelse, og dette havde man da ikke alene taalt, men ogsaa op-
 fordret mig ideligt til at træde til med min Hjælp paa Prøverne. Man
 kjendte ogsaa fra gammel Tid min Evne i denne Retning, og det var sik-
 kerligt dette Kjendskab, der gjorde, at man faldt paa at henvende sig til
 mig.

Min Methode som Scenainstructrice var at komme paa den første Prove
 fuldt forudig med den hele Iscenesættelse, Akt for Akt, Scene for Scene, og
 jeg sørgede da for, at Akt, Decoratørens, Requisiternes med mere var i fuld-
 stændig Orden. Denne Methode krævede et langt og besværligt Arbejde
 forud. Men Fordelen herved er først, at man som ingen Anden har set sig
 ind i Digtværket indtil dets mindste Detailler, saa at man paa ethvert
 Spørgsmaal af de Spillende kan give et fyldestgjørende Svar, og at al Snakken
 frem og tilbage, alle gode Raad, snart af En, snart af en Anden, der som
 oftest gaa i modsat Retning, falde bort, og derved megen Tidsspilde, megen
 Disputeren frem og tilbage spares paa Prøverne, da de Spillende herved
 nødvendigt maatte føle, at Ingen af dem vare i den Grad inde i det Hele
 og derfor maatte underordne sig. Begynder man først at lytte til, hvad Per
 mener og hvad Poul ønsker, da er der Ingen Ende paa Tingene, og det Hele
 oplever sig i Kiv og Spektakler. Dette Sidsaa var jeg saaledes fri for i de
 syv Aar, jeg levede Indstuderingen af Stykkerne. Lidet sjelden foreslog

nogen af de Spillende nogen væsentlig Forandring i, hvad jeg forud havde bestemt, nægtet jeg dog ikke aldeles undgik Bemærkninger af de Spillende om, hvad Digteren havde ment eller ikke ment, men som heldigvis vare saa lette at klare, at de uden Vanskelighed kunde vises tilbage.

5 Man har udtalt, at jeg her faaet at føle lige overfor Personalet, at min nye Stilling som Sceneinstructrice var en anden end den, jeg tidligere havde indtaget som Skuespillerinde. Hvad hermed menes, har jeg aldrig forstaaet. Min Stilling overfor Personalet som Sceneinstructrice overgik mine dristigste Forventninger. Fra den første Dag, jeg indtraadte i denne Stilling, sagde
10 jeg til mig selv: „Kun under den Betænkelse, at jeg i dette Hverv formaar at hævde den fulde Autoritet lige overfor Bestyrelsen og Skuespillerne, vil jeg blive, i modset Fald træder jeg øieblikkeligt tilbage, thi da er jeg ikke denne Stilling voksen.“ Men intet Øieblik i disse syv Aar svigtedes jeg af nogen af Parterne, og maadte mango Udenforstaaende gjerne vilde ind-
15 sige den Mening, at jeg ikke var denne Plads voksen, kom disse dog tilkort lige overfor de Reclutater, min Ibcenesættelse førte til; og jeg bryr ikke i Betænkning at udtale, at Indstuderingen af Stykkerne og Prøverne paa dem aldrig før eller senere ere gaaede med større Ite, Alvor, Orden og Præci- sion end under mig. Ministeriet og Bestyrelsen viste mig paa mange Maader
20 sin Anerkjendelse heraf, uden at tale om at Personalet, naar jeg en enkelt Gang paa Grund af det strenge Arbejde bad om at blive fritaget for at have roed et eller aedet Stykke at gjøre, paa det Bestemteste erklærede, at det heller vilde vente, saa længe det skulde vare, end undvære min Ledelse med Stykkets Ibcenesættelse. Det er af saadanne Kjendsgjerninger, man skal faa
25 det sande Syn paa Ens Virksomhed; thi Sligt gjøres ikke af Høflighed, men af Interesse.

At f. Ex. Hr. Phister fra det første Øieblik havde set med skjæve Øine til min Udnævnelse, faldt af sig selv. Man tilgiver ikke letteligt den, man
30 har forærmet! Det hændtes derfor, da Heibergs „Mascarade“ efter en Del Aars Hvile igjen skulde opføres — og man indsaar, at saa Meget, der i Aarens Løb var forkludret og misforstaaet, nu kunde rettes ved den nye Indstudering — at Phister beklagede sig til Berner over, at jeg og ikke han skulde lede dette Arbejde af den Forfatter, som han nu een Gang mente at
kjende bedst. Berner meddelte mig denne hans Klage, og jeg svarode, at der-
35 som Hr. Phister vilde paatage sig dette Arbejde, da trædte jeg villigt til- bage. Berner meddelte nu Phister dette. Han fælte sig smigret herover og lovede at tage Indstuderingen i sin Haand. Men hvad sker! Efter nogen Tids Forløb skrev Phister til Berner, at han, Alt vel betænkt, ikke turde paatage sig Ansvaret for den nye Indstudering, men bad Berner om endelig at an-
40 mode mig om at sætte dette Stykke, som alle andre, i Scene. „Vil De“ . .

skrev hun frømanden: „meddele Fru Heiberg, at jeg i Alt og Alt skal være villig til at gaa ind paa den Ordning, hun finder hensigtsmæssig ved Stykkets Gjenoptagelse.“ Hele min Ordning var saa heldig at vinde hans fulde Bifald, ligesom Stykket af Publikum blev modtaget med forsøgt Glæde.

Her ligger for mig et Brev af 16de November 1868, fra Berner til mig, hvori hun skriver: „I Gaar Aften, efter Opførelsen af „Mascerade“, udvalte Hr. Pfister til mig, uden al Opfordring, i varme Udtryk sin Erkjendelse af, hvor meget Godt og Fortreffeligt De udrettede, og hvor elskværdig og behagelig De steds var i Deres Optreden overfor ham og det øvrige Personal.“ Berner vedbliver: „Saaledes føler jeg mig ogsaa levende overbevist om, at den Dag, da De beslutte Dem til at lække Dem tilbage fra Deres Vidskab, ikke blot vilde blive en Sagenes Dag for Theatret i videste Forstand, men ogsaa for dets Personal, hvis langt overveiede Deel i Dem ser en god Genius, i hvis Nærhed Lidenskab og Ildfygd ikke kunne komme til Udbrud, og hvis Nærværelse sikker Enhver den Omgang i Ord og Tone, som ethvert dannet Menneske kan fordre, men som tidligere, desværre, alfor hyppigt blev tilsidest.“

Jeg begyndte min nye Vidskab med et Hørskeholdigt Ønske om at tjene og værne om vor dramatiske Litteratur, idet jeg helt og holdent gjorde mig til Tjenerinde for dennes rette Forstaaelse fra Scenen. Mangen en ældre Digers Arbejder være tidligere ofte kommen saa misforstaaede frem, at det intet Under var, at den Dom blev udsat om dem, at de vare forældede, og at den fandt sine Hørsnakkere i Publikum.

Hvad en rigtig Fødselstid af et Stykke har at sige, viste Resultatet af Gjenopførelsen af Heibergs „Syvøverdag“, som Berner trods mine Betæneligheder gætte igjennem. Stykket var helt faldet igjennem ved dets første, forkvædede Opførelse i Anledning af Christian den Ottendes Kroning. Da det nu atter blev opset (1868), og Alt kom til sin Ret, blev det, hvad man kalder et Kassestykke, og det nægter Rollerne paa saa Undtagelser nær havde svagere Fremstillere end tidligere.

Det er min Anskuelse, at naar Personsket er svagt, saa at den egentlige Skuespil-kunst er fattig repræsenteret, da skal man netop fremdrage virkelige Digtværker af første Rang, i Stedet for smaa, ubetydelige Arbejder, thi ved at fremstille sunde Digtværker — at sige naar disse ledes af en kunstforstandig Haand, der kan bringe Enhed i Fremstillingen, saa at man føler, at ikke hver enkelt Villie faar Lov til at brede sig paa det Heles Bekostning, men at der er een Villie, der hviler over det Hele — kan der frembringes en Harmoni, der aldrig forfejler sin Virkning. Ved Harmoni kan mangen en Svagled i Fremstillingen i det Enkelts skjules, og ved at

give virkelige Digterværker saa Tilskuerne dog Noget, der kan optage deres
 Interesse, hvor egentlig Skuespilkunsten mangler. Derfor laa det mig paa
 Hjerte at drage betydelige Stykker frem, som intet Theater, der holder
 sig selv i Ære, bør savne i sit Repertoire. Flere af Shakespeares Uchlen-
 5 scheligers og Holbergs udmærkede Digterværker bleve nu frembragne og
 fulgte af Publikum med stor Interesse. Men intet Theater kan leve af aldre
 Arbejder alene, naar det rette Liv i dens Virksomhed skal tilveiebringes
 overfor det store Publikum. Af og til maa nye Digterværker, udsprungne
 af Tidens Liv og Bevægelse, fremstilles. Det betydeligste af vort aldre Re-
 10 pertoire var i hine Aar saa hyppigt gaaet over Scenen, at det traengte til
 nogle Aars Hvile, og hvad der af de aldre Arbejder endnu i lang Tid kunde
 have frembudt Interesse, dertil manglede Talenter, som kunde alene de
 Skuespillere, der enten vare døde eller havde trukket sig tilbage. Sammen-
 15 ligningen var færdig, og desto mere maatte man ønske at kunne opføre nye
 Digterværker, ved hvilke en saadan Sammenligning ikke frembyder sig. Der
 havde i de senere Aar været en fuldstændig Stillstand i vor egen dramatiske
 Litteratur, saa det syntes, som om denne tidligere rige Mark, der havde givet
 saa frødig Høst, nu laa aldeles brak. Man ventede og ventede, men ingen ny
 20 dramatiske Digter lod høre fra sig. Derimod var der i Broderlandet Norge
 opstaaet to betydelige Digttere, Ibsen og Bjørnson, hvis Arbejder Scenen
 ikke havde gjort sig til Tolk for hertjemme. Jeg virkede da til, at disse be-
 tydfulde Arbejder bleve optagne i vort Repertoire, og det kaldt mig ikke ind,
 at det var en større Forsydsdel med vort Nationaltheater at frembringe disse
 nordiske Arbejder end ideligt at opføre franske, engelske og tyske; ja, jeg
 25 mente, at det ligesom var en Pligt mod disse Forfattere og mod Publikum,
 at hvad der laa os saa nær burde kjendes og Publikum selv saa Leilighed
 til at dømme om dets digteriske Værd. Allerede Bjørnsons „De Nygitte“,
 som kom til Opførelse forinden min Ankomst, havde jeg efter Bestyrelsens
 Ønske sat i Scenen.
 30 Theaterseasonen 1867—68 med mig som Scenestructrice valnedes der-
 mest med Bjørnsons „Maria Stuart“ (2den September), et Arbejde med
 store Skjønheder. Det interesserede mig at bringe dette Arbejde for første
 Gang paa vor Scene. Bjørnsons væsentlige Fortrin i Skildringen af Marias
 Character var, efter min Mening, at han heri stærkt betonedt, at Marias
 35 egentlige Ulykke var det Væld af Erotik, der gennemstrømmede hendes hele
 Væsen, og som gjorde, at de Mand, til hvis Bistand hun støttede sig i sin
 vanskelige Stilling, aldrig saa smaat nærmede sig hende, før de, som skulde
 være hendes Raadgivere, hendes Medhjælpere i Regjeringsen, hendes An-
 førere i Krigen, strax forvandlede sig til lidenskabelige Tilbedere, der i Stedet
 40 for sit afvænde Uvæirsskyerne fra hendes Hoved i deres Tilbedelse foragtede

dem og bragte hende i en ydermere fortvivlet Stilling. Hendes Sjælehed i
 Forening med en svædig Ietsindigthed var hendes anden Lykke, der gjorde,
 at hun havde Tilbedere i Mængde, men ikke en eneste virkelig Ven. Denne
 Side af hendes Livs Gjenføreligheder har ingen Digtet fremstillet saa klart
 og bestemt som Bjørnson. Hvad der i dette Arbejde stødte mig meget, var
 den Mangel paa Trædsighed, hvormed Christus, Bibelen og dens Ord be-
 nyttedes i Stykket. At kaste Bibelen hen ad Theatergulvet, ideligt at føre
 Christus i Munden er her stødende og bør ikke tillades. Shakespearer har al-
 drig gjort sig skyldig i Slikt. Dette krævede jeg bestemt strøget. Bestyrelsen
 frygtede for Bjørns Vrede, ifald den tillod sig dette, og kun paa mit An-
 svar lige overfor Bjørnson gik man ind herpaa. Da Stykket nærmede sig
 sin første Opførelse, kom Bjørnson til Kjøbenhavn, og jeg negter ikke, at
 jeg selv frygtede for hans Vrede i denne Sag. Bjørnson kom strax til mig
 og begjærede at overvære Generalproven. Jeg lod ham indstændigt om at
 opgave dette, thi havde han saa lidt for Opførelsen gjort Indvendinger og
 maaske krævet alt det, jeg havde været at stryge, amær indført, da forudsaa
 jeg en stor Afarm, hvorved den hele Opførelse var blevet standset. Han
 fejtede mig paa den elskværdigste Maade i ikke at overvære Generalproven,
 og vi skiftes fra hinanden, idet jeg sagde: „Kom til mig efter den første Op-
 førelse, da vander der maaske „blodige Pander“.“ Han kom, uden med et
 Ord at omtale Udcladelsen og til min Glæde uden at kræve nogen som
 helst Forsandring i den hele Ordning af sit Arbejde. Hos Publikum vandt
 Stykket Bifald, og saaledes var Alt gaaet efter mit Ønske. Ligeledes opførtes
 Henrik Ibsens „Kongs-Eemner“, den mest storartede Tragedie, som Norden
 i Minns Minde har frembragt, saa vel som „De Unges Forbund“. Den Lykke,
 at alle disse Arbejder gjorde hos vort Publikum, rensediggjorde min Interesse
 for dem; men mangen Modstander af den norske Muse tilgav mig aldrig at
 have fremskyndet Opførelsen af disse Digtværker paa vor Scene. Ibsens
 „Kongs-Eemner“ var maaske af alle store Skuespil den vanskeligste Op-
 gave at fremstille paa Theatret, især med de Kræfter, dette var i Besiddelse
 af, og næsten alle Rollerne i dette Stykke havde i og for sig Kræv paa Skue-
 spillere af første Rang. Hertil kom, at Sceneskiltet sætter næsten uoverstige-
 lige Vanskeligheder for Theatraleren og Scenearmatøren, naar man ikke
 vil ty til den forkastelige Udvei, som desværre har faaet Indjæs paa alle
 udsøundake Scener, nemlig at lade et Stjernerbrædtteppe rulle ned, medens
 de vanskeligste Sceneforandringer foregaa, og saaledes rive en Akt i Stum-
 per og Stykker og derved ibeligt opløse Illusionen. Idet nu med dette
 Teppes underretter Publikum om, at nu maa Skuespillerens Arbejde afbrydes,
 for at Maskinfolkens kan begynde under Gannet og anden Slei lag Tep-
 pet. Jeg regner mig det til en Fortjeneste aldrig at have benyttet mig af

dette skulpturelle Middel, selv ikke i „Kongs-Erverne“, hvor utvivlsomt Præstean var stor; men jeg udfandt, ikke uden Møje, en Møde af ordne Alt paa uden at ty til dette Nodmiddel.

En Akt er i ethvert virkelig Digtværk en Lethed, som afpasset af Forfatteren, og denne kan ingenlunde være tjent med, at denne Lethed afbrydes midt i; og dette sker uomtræstelig, naar et Forløb ruller ned, hvorved Spændingen i Handlingens Gang ophæves, saa at Publikum bliver aldeles confunderet i, hvilken Scene der slutter Akten og hvilken ikke. En ussuden Møde at hjælpe sig paa er skulpturell. Bedst var det uregelmæssigt, om Digtene vilde indrette Sceneangiven i deres Stykker uden den lidelige Sceneforandring; men da dette Ideal af Scenestillingerne saa godt som aldrig opnaas, saa udfandt jeg en anden Løsning ved vanskelige Forandringer, der viste sig som brugbar, at den har holdt sig til den Dag i Dag paa vor Scene. fremfor Afbrydelsen ved et Forløb. Ved de vanskeligste Forandringer lod jeg gjøre fuldstændig mørkt paa Scenen, og under dette Mørke fremsattes de den nye Decoration, og først naar denne stod fuldt færdig, oplystes Scenen atter. Meget var vundet herved, thi det er ikke skjæmt eller for Illusionen heldigt at se Mure, Træer og andre til Decorationen nødvendige Lapper, glide ned bunter til bunter fra Himlen, — uden at tale om, at Maskinfolkens Arme og Ben ofte komme tilskue ved slike Sceneforandringer og opvække Publikums Latter. Et Forløb nedruller afbryder Handlingen, og Publikum, der ikke ved, hvor længe denne Afbrydelse vil vare, begynder da sin indbyrdes Conversation, og Ro og Stilhed er afhændt. Naar derimod Mørket indtræder, da spændes Publikums Opmærksomhed paa, hvad der nu skal vise sig for Øiet, naar Mørket atter hæves, og man bliver i Illusionen. Det har desuden vist sig, at en Decoration aldrig gjør større Virkning end naar Mørket afbrydes af Lyset.

Med min Interesse for at opføre Hønsens storartede Skuespil stod jeg saa godt som ene. Alle Skuespillerne paa Hr. Emil Poulsen nær, der skulde spille Bisp Nikolas, vare imod Opførelsen, og Bestyrelsen rystede paa Hovedet ved Tanken om, hvorvidt det vilde falde i Publikums Smag, saa der hørte stor Udholdenhed, Bestemthed og Mod fra min Side til ikke at opgive det Hele. Udfaldet viste imidlertid, at jeg havde set ret, thi Stykket vandt en høist mærkelig Modtagelse. Alle lod til at føle, at her blev der hørt dem Noget, der hørte til det Ualmindelige, og Mange udtalte deres Glæde over at skue dette mærkelige Arbejde. Da der i alle Anmeldelser af Stykket blev udalt, at dette Stykkes Optagelse og Udførelse paa Scenen havde været en Ære for Theatret, glemte nu alle Skuespillerne deres tidligere stærkt kritiserende Ytringer; thi om Skuespillere gjælder mesteligst ofte, hvad Heiberg i „En Sjel efter Døden“ lader en af dem udtale:

Naar jeg edy til Applaus i Rollen kom,
 Forandrede jeg ret gjerne min Dem.

Jeg betragtede Stykkets Held ligefrem som et stort Slag, jeg havde vundet.

Paa samme Maade som med „Konge-Fruerne“ havde jeg at kæmpe med Cællien mod „De Unges Forbund“, mod Shakespeares „Cymbeline“ og andre saaledes betydelige Arbejder. Det tydeligste Bevis paa, i hvilken Grad den kunstneriske Aand paa den Tid var i Forfald indenfor Theatrets Mure!

I en Theaterkritik - i Bladet „Dagens Nyheder“ - over „Konge-Fruerne“'s Opførelse (senere optaget i Fortættelsen af Overskoas Theaterhistorie) ankes over to Steder i Stykket som forefældede ved min Isebesættelse. Hald denne Kritik ikke var bleven optaget i Theaterhistorien, skulde jeg ikke dvæle ved denne Kritikers usøvede Bemærkninger; men da de nu her ere gjentagne, skal jeg dog med faa Ord indogaa dem. Den ene Anke er den, at Stuen i Oslo Bispegaard var mørk som en Grav, hvori intet Lys tændtes, skjøndt Bispen, idet han ledtes ind fra Sovkammeret, strax udbrød: „Tænd flere Lys!“

Denne Bemærkning mod mig er ikke rigtig. Der brændtes eet Lys ved Bispens Bædeborst, og dette ene Lys var nemlig anbragt med stor malerisk Virkning for at belyse Bispens Aasyn under Dødskaupen. Der er altsaa intet belevet for, at hvor der kun brændes eet Lys, der kan Bispen gjerne udbrøde: „Tænd flere Lys!“ Nu staar der unegteligt i Bogen, at Sira Viljans siger: „Her er tændt!“ - men da Kritikeren selv bemærker, at denne Replik var ved Opførelsen strøget, saa bliver hans Anke jo latterlig; naar Repliken er strøget paa Scenen, saa behøver man jo ikke paa Scenen at reise sig efter den. Og vil man nu vide, af hvilken Grund samme lille ubetydelige Replik blev strøget, saa er her Svaret: Naar der var bleven tændt flere Lys i Stuen, da maatte, som altid sker paa Scenen, Lamperøddken være trukket op; thi intet Lys viker i det store Rum; det er kun ved Lamperøddkens Hjælp, at man tror, at Lyene lyse. Var dette nu sket, da havde Stuen staet i fuld, klar Belysning. Men nu mente jeg, og Fremtilleren af Bispens Rolle med mig, at denne fulde Belysning i høj Grad vilde skeade den hele Scenes Virkning, saa at det Natlige, Demoniske vilde blive svækket og den hele Stemning ved denne rædselsfulde Scene i høj Grad formindsket. Derfor blev hin lille Replik strøget, og derfor kom ikke flere Lys paa Scenen end det ene kunstige Lys, der var anbragt paa Bedestolen. Jeg tør sige, at intet, som kunde komme ind under Bemevelsen Spuskeri, har fundet Sted under min Virksomhed som Scenestructur. Alt var betænkt og nøie betragtet.

Den anden Anke er, at jeg i Slutningsakleusen lod Skules Lig bære ind af Krigerne, i Stedet for at lade Liget ligge udenfor Døren, som det staar i

Bogen. Under hele min Virksomhed ved Iscenesættelsen af tragiske Skuespil har det fremfor Alt ligget mig paa Hjerter at undgaa, hvad der desto værre ofte var Tilfældet i ældre Dage i Tragedien, at Publikum lo, hvor det helst maatte græde, og det kunde let være blevet Tilfældet her. Det er et fatligt og udramatisk Træk — ikke i Bogen, men paa Scenen — at lade en Hovedfigur, hvorefter alle Repliker dreie sig, ligge udenfor og blive tiltalt, uden at Tilskuerne kunne se ham. En Decoration som den, hvori Stykket ender, hvor to Hære kæmpe, kan ikke være en kort Decoration paa et Par Coulliser. Den maaske være stor og dyb, og den, der skal ligge udenfor denne, kommer altsaa saa langt tilbage i Baggrunden, at de Spillende nødes til at vende ryggen mod Publikum, og dette kan let oprække Læser, saaledes som det alt gjordes paa Proverne af selve Personalet, forinden Forandringen blev gjort; men denne Virkning maatte for enhver Pris undgaaes. Men dog blev Skule først baaret ind, efter at de bekjendte Repliker vare udtalte: „Her ind, Kong Haakon!“ — „Liget ligger mig ivejen!“ Altsaa først i det allersidste Moment inden Teppet faldt, bares han ind af sine Mænd. Skules Lig var endnu vigtigere at faa frem paa Scenen, efter at Forfatteren paa min Anmodning lod Stykket ende med Sigrids Ord til Liget om „Skule Baardssøns Ulydigheds-gang paa Jorden“, i Stedet for „Skule Baardssøn var Gud Stedbaarn paa Jorden“, en Replik, der da aldeles bortfaldt, hvilket jeg — og flere — fandt heldigt, thi Gud har ingen Stedbaarn paa Jorden. Skriften læser os, at han bestændigt arbejder paa at løse de fortabte og Forvildede; Gud er en kjærlig Fader for Alle, og ingen Stedfader for Nogen.

Min Interesse for denne min nye Virksomhed ved Theatret steg Aar for Aar, og min Glæde var stor over enhver vellykket Fremstilling af Digterværkerne, enhver vellykket Fremstilling af Rollerne i disse. Og dog vilde jeg fornægte Sandheden, dersom jeg ikke udtalte, at mangen en Smerte greb mig, naar Fremstillingen af et Digterværk, som mig synes, fik et tarveligt Liv, et tarveligt Udtryk for den Aand, Digterne havde lagt dertil. Jeg følte da ofte de fordoms Kræfter i mig røre sig med en Styrke, der som den unge Vin tuende nød at sprænge sit Kar, men jeg tvang disse Kræfter blufærdigt og i Stillehed tilbage og beholdt Savnet og Smerten hos mig selv. Ja, jeg var ofte forundret over, hvor fast utrokelig en saadan Evne kan ligge i Sjælen trods Aar og Alder, saa at Sjælens Vinger mod Ene Villie, mod Ene Ønske endnu ligesom løfte sig til Flugt. Hvor en saadan Naturkraft er uedlagt, saa varm, saa stærk, at ikke Alderen, ikke et oprigtigt Ønske om at aftryde denne Virksomhed forsaar at dede den, der maaske dog vist Kaldet have været benyttet. Jeg sad imidlertid ikke her under Udøvelsen af mit nye Hverv med Sorg og Tungesind, tværtimod, jeg nød i fulde Drag det, endnu paa det 40 beskedne Maade at bidrage til denne Kunsts Forstaaelse, medens jeg selv

personlig stod skjult bagved. Jeg glædede mig over, at jeg i Kjærlighed og
 Yndsel efter bedste Tvivl endnu kunde være noget for en Kunst, jeg fra
 Barn af havde levet og aanded for. Jeg nød med Indre Tillædsstillelse at
 arbejde i denne Sag uden lydelig Ære og Pæsskjæmte, uden at det store
 Publikum anede Arbejdets Anstrengelse og Vigtighed for det Hele. Jeg nød
 i Stillehed, naar en eller anden lille Begavelse vandt et lydeligt Bifald, at jeg
 da kunde sige til mig selv: „Dette Held, dette Bifald har jeg min Del i —
 men det veed Iagen, knapt den Pæsigjældende selv.“ Mig syntes, at jeg paa
 denne Maade først nu arbejdede rent i Kunstens Interesse uden at kræve
 eller ønske Andet end min egen Bevidsthed om, at dette Arbejde ikke var
 spildt for det Hele. Naar man i mange Aar er bleven vurderet, ofte overvurde-
 ret, da nyder man at kunne paa denne Maade i Stillehed afbetale sin Gjæld, og
 jeg var glad og tilfreds ved paa den Maade at være en skjult Tjenerinde i
 Kunstens Rige. Kun Et plagede mig, og det var, naar jeg ligesom saae mig
 selv gaa fejn paa disse Brødder, idet ikke saa kvindelige Talenter ved deres
 Copiering af min tidligere Spillemaade, som de endnu kun huskede altfor
 godt, fik mig til at rødme ved denne uretferdige Gjenkendelse af mig selv.
 Al Copiering er en afskyelig Ting. Thi hvad er det, der sædvanligt copieres?
 Ah det Ydre, det Tilfældige, som hæver Personen til. Men alt dette Ydre
 er saa noie og fast forenet med det Indre, det Aandelige, at hvor kan det
 Halve, det Uvassentlige gribes, der staar den Skikkelse, som eftertales, om-
 trent som en udfyldt Dukke med Glasøine; thi om end disse Øine kunne
 bevæge sig fra højre til venstre, ere de dog et Mærke paa noget Dødt og
 Sjælløst. At se sig saaledes erindret var en Smerte, som det ikke var saa let
 at faa Bugt med. Ja, man kan undertiden forføres, som den Dolbehtjæm-
 ger, der uventet ved at træde ind i sin Stue ser sig selv alt sidde i Sofaen.
 Et saadant Syn skræmmer man tilbage fra, man lukker Døren og gaar sin
 Vej. Men hvor skulde jeg fly heu ved dette Syn fra Scenen? Jeg sad bunden
 og maatte holde det ud og lade, som om jeg ikke havde set og hørt mig selv;
 thi en Efterligner indløsmmer aldrig i Verden, at han copierer. Men paa dette
 nær glædede og interesserede Stillingen mig i hoi Grad. Og i denne Stilling
 holdt jeg ud, som kun faa Maand havde gjort, i syv Aar.

Men foruden at mine legumlige Knofter begynde at svigte, kom nu en
 Begivenhed til, som hærte mit Indre dybt. Det kjære, gamle Theater skulde
 nedrives til Grunden og en anden, ny Theaterbygning reises i dets Sted; disse
 Mure, hvor alle min Barndoms og Ungdoms Drømme vare bleve til, hvor
 jeg havde levet saa godt som mit hele Liv, hvor min Erindring gjernede saa
 mange lysc Minder, saa at hver Plac, hver Krog havde et lille Eventyr at
 fortælle mig, dette Hus skulde nu jævnes med Jorden. At være Øienvidne til
 dette Syn gyste jeg tilbage for, og jeg bestemte mig til at gjøre en Udflugt

til Syden og ikke vende tilbage, førend det nye Theater var reist, og det gamle kunde staa i min Erindring, uforstyrret af Udeløggelsens Vederstyggelighed. Jeg udbad mig da et Aars Permission, hvilket blev mig tilsaat, og foreslog Hr. Emil Poulsen, der med mere end staaendelig Interesse paa alle Prøver havde fulgt min Indtædning, til at træde i mit Sted. Han blev da velgt og udførte Arbeidet med Indsigt og Lyve, men opgav efter Stillingen efter en Saisons Forløb. Han sagde en Dag til mig efter min Hjemkomst: „Nei, dette kunde jeg ikke udholde i Længden. Jeg har aldrig tidligere vidst, hvad Nervøsitet vilde sige, men i dette Aar har jeg for første Gang gjort Bekjendskab dermed.“ Og sandelig, jeg forstod kun altfor godt, hvad han havde lidt under de Ophævelser, Skuespillerne kunne gjøre, fordi de ikke have gjort sig den Uleilighed at kjende andet end helst deres egen Rolle, og knapt den. Ja, de have endogaa den Dristighed uden videre at udslette eller forandre Digterens Ord og Mening til selvstaaende, som de naaet paa sin ene langt bedre end hans. At ingen samvittighedsfuld Scenainstruc-

teur, og Hr. H. P. Holst trædte i hans Sted. Jeg havde, som sagt, søgt om et Aars Permission, men i mit stille Sind var jeg dog alt saa temmelig paa det Rene med, at denne min Virksomhed maatte for bestandigt ophæve. At Bestyrelsen og Ministeriet ikke ønskede, at jeg skulde trække mig tilbage, viser følgende Brev fra Cultusministeriet:

Efter Theaterbestyrelsens Indstilling har Kirke- og Undervisnings-Ministeriet under 22de f. M. tilsaat Fru Etatsraadinde en Gratifikation af 500 Rd. i Ekjerdelen af Deres Betydning for Theatrets Virksomhed i Saisonen 1873-74 samt fremdeles under den Forudsættelse, at De agter at benytte Deres Ophold i Udlandet til at foretage en Reise til Paris, et Bidrag til denne af 500 Rd. i Betragtning af den Interesse, det vil have for Theatret, at De paa denne Maade beriger Deres Erfaring ved at fornye Deres alt for længere Tid siden indvundne Kjendskab til fransk Skuespilkunst og Theatervesen.

Dette har jeg den Fornøjelse herved at meddele Fru Etatsraadinde til behagelig Efterretning.

A. Linde.

Fru Etatsraadinde Heiberg.

Hvor smigrende nu dette Tilbud end var for mig, blev jeg dog fast i min Beslutning, at lade nye Kræfter optage Arbejdet; thi jeg indsaar, at med et nyt, større Theater vilde der udvikle sig en ny Aand, der i mange Maader vilde være stik imod den gamle, og mig synes, at det var bedst, at jeg fulgte med den gamle Bygning i Forglemmelsens Elv. Derved blev det, og jeg har i Aarhus Løb mere og mere følt, at jeg havde valgt det rette Øjeblik til at trække mig tilbage. Men at den nye Aand skulde gaa saa vidt, at man efter nogle Aars Forløb saa godt som slog en Streg over hele vor egen dramatiske Litteratur, Tragedier, Lystspil, Iyriske Dramaer og Vaudeviller, for næsten udelukkende at lade en fremmed, især fransk Litteratur optage Repertoiret, dette var dog ikke faldet mig ind som en Mulighed, og endnu mindre som en Mulighed, at Publikum og Pressen i lang Tid vilde taale det og tie til det. De Nationer ere ensret talte, der ere saa lykkelige at cee en dramatisk Litteratur, men mange ere de Nationer, der dybt beklage Ingen at have. Vi have en smaaen, og burde holde den høit i Ære paa vor Nationaltheater.

To Arbejder gjør det mig ondt, at jeg ikke forinden min Bortgang fik ordret og sat i Seer med de Forandringer, der vare paatænkte, thi nu vil det neppe nogenzinde ske. Jeg vil her korteligt og saa godt som Sligt lade sig gjøre, nedskrive, hvori de paatænkte Forandringer i disse to Arbejder bestode.

Den ene er en Forandring af Gjenfærdets Opførsel i „Svend Dyrings Hus“, hvortil jeg havde beholdt saa vel Digterens som Componistens Samtykke, nemlig at stryge hele det lange musikalske Melodrama, hvor Helvig første Gang optræder i Stykket, og kun lade hendes skjønne Øret uden Alsbrydelse blive ledsaget af en zitrende Bevægelse af Violinen med Sordine paa i Orkestret; thi det Musikalske kan her ikke ganske undværes for at forhøje det Mystiske i den natlige Situation; men det har ikke brede sig, saa at Tankerne i Fru Helvigs Tale blive vanskelige at fastholde. Og detts overnaturlige Syn af den døde Moders Gjenførd bør ikke vare for længe, naar Spændingen hos Tilskuerne skal kunne fastholdes.

Den anden Forandring er Slutningsscenen i Stykket, hvor Helvigs Gjenførd viser sig for alle Personer i Stykket. Forandringen her skulde bestaa i, at Fru Helvigs Gjenførd, hvor Culdborg vil rive Regise ud med sig, skulde vise sig staaende bag Ragnhilds Bænk, strækkende Armen ud mod Culdborg, og kun set og hørt af hende udbrude: „Hold inde!“ Culdborg, der har sluppet Regise, staa forstenet, forførdet, synker i Kuss og udbruder: „Ravnfjertighed!“

Helvig
(Med Orkester og Sanger)
 „Gak hen, o Kvinde!
 Og opfyld din Pligt!“

5 Guldborg
(Angikenes med Orkester og Sanger, til de Operascener)
 „Jeg rimer Gud's Finger! Jeg giver mit Minde!“
(Den betænkter Angikenes med sine Hænder og Hænder liggende paa Bænk)

Hele det efterfølgende Melodrama falder snælede bort.

10 Registret
(Sæd Dyrer og Sanger)

Registret
(Indlyder, idet den snælede stige)
 „O, Moder kjære! ere herne!“
(De stige vandrings til Tæppet indtræder)

15 Saa snart Helvig i denne Slutningsscene viser sig, bør atter de faa Replikker ledsages af Toner og Accorder, der danne Overgangen til Englechorst, som nu bør synges dæmpet, helst af fire Kvindestemmer, hvorunder Helvig atter forsvinder.

20 Digteren og Componisten vare, som sagt, enige med mig om denne Forandring, der i høi Grad vilde forøge Virkningen af et af vor dramatiske Litteraturs skjønneste og mest verdifulde Arbejder.

Det andet Arbejde var Heibergs romantiske Comedie „Fata Morgana“.
 - Aaret iforveien, inden min Beslutning var tagen at opløse med min Virksomhed som Scenainstruicte, havde jeg formaaet P. Heise til at skrive en hel ny Musik til „Fata Morgana“, da den tidligere, som mig syntes, ikke 25 bar Stykket, som den burde. En Del Forandringer og Forkortelser i Texten havde Heise og jeg i Forening foretaget. Ved min Bortgang laa Heises Musik fuldt færdig; jeg havde med stor Glæde hørt ham foredrage den og følte mig overbevist om, at det skulde lykkes at fange Publikum for dette 30 rigtigst dristige, eiendommelige dramatiske Arbejde, ifald jeg i Et og Alt maatte raade for dens Isættelse ligesom ved „Syveoverdag“. Ved min Bortgang blev Heise temmelig nedslaaet, idet han nu ansaa sit heylige musikalske Arbejde for spildt, som Noget, der nu vilde henligge ubenyttet; thi hvem skulde nu have Interesse for med Kjærlighed at forsøge paa at 35 bringe det til Opførelse? Jeg selv havde en Følelse af, at det var et Slags Portaderi med ham at gaa bort, førend jeg havde haft Leilighed til at faa „Fata Morgana“ paa en opløst. Men Forholdene kunne pludselig stille sig snælede, at vi tringes til at opgive det Arbejde, der mest interesserte os.

En Trost var det for mig, at Heise tog denne Skuffelse roligt og smukt, idet han sagde: „Ja, ja, det kan jo ikke skade, at der ligger Noget efter Ens Død.“

De Forandringer, jeg i Forening med Heise har gjort i Heibergs „Fata Morgana“, ere saa gjennemgribende, at jeg ikke vil trætte Læseren med det. 5 Derimod har jeg tilstillet Theaterbestyrelsen et Exemplar af Eventyrcomædien „Fata Morgana“, hvori jeg, saa godt som Sligt lader sig gjøre, udsættigt har angivet alle Forandringerne; det kan nu henligge i Theaterarchivet, indtil -- det var jo dog muligt -- engang en Theaterchef og en talentfuld Sceneinstruenteur kunde faa Lyst til at prøve deres Kræfter paa 10 atter at bringe Stykket paa Scenen og lade Publikum høre Heises hidtil for Alle ukjendte Musik derul.

At tilstille Theatret et saadant Exemplar har jeg anset for min Pligt mod den nu afdøde Componist, hvis Musik neppe vil kunne foretaas, uden at man tillige kjænder de Forandringer, der ere foretagne med Stykket. Jeg 15 mener hermed at afbetale lidt af min Uret, idet jeg forlod min Plads, forinden Stykket kunde blive opført. Jeg skrev derfor nedanstaaende Brev til Theatrets nuværende Chef efter Heises Død 1881.* Hvor mange Aar dette

* Hr. Kammerherre Fallesen!

Paa Opfordring af Fru Heise tillader jeg mig herved at fremsende Hei- 20 ses sidste, ukjendte musikalske Arbejde, componeret til Heibergs Skuespil „Fata Morgana“, som hun har ladet renskrive, for at dette Arbejde kunde henlægges i Theatrets Archiv.

For at man i Fremtiden kan hille Rede i denne Musik, har jeg anset det for nødvendigt, at Stykket med dets mange Forkortninger og det hele 25 Scenearrangement, som jeg i det sidste Aar af min Virksomhed som Sceneinstruenteur, i Forening med Heise, havde tænkt mig det, følger med.

Det er hverken Fru Heises eller min Mening, at dette Arbejde for Øieblikket kan opføres, dertil kræves fremfor Alt, at Theatret var i Besiddelse af en lyrisk Etiske. Men det var jo muligt, at man engang fik en saadan, 30 og at Theatret da kunde ønske at opføre et dansk Arbejde med en ny karakteristisk Musik af en af vore anerkjendte Componister, og derfor synes mig, ligesom Fru Heise, at det Hele bør ligge i Archivet til Theatrets Raadighed engang i Tiden, en Henlæggelse, vi haabe De ikke har noget imod.

I April 1882.

Johanne Luise Heiberg. 35

Kammerherre Fallesens forbindtlige Svar paa dette Brev har jeg overgivet i Fru Heises Hænder.

Stykke og Musikken dertil, i Tanshød og ukjendt af Alle, skal hertil, vil afhænge dels af den Aand, der er over Bestyrelsen, dels af, om der kommer en tilfredsfuld, med Phantasi begavet Sceneinstrucent, og dels af, om Theatret er i Besiddelse af Skuespillertalenter, der formaa at gribe og giengive 5 Figurene i Stykket. Jeg kan ikke lade være at haabe, at alle disse tre Betingelser engang vilde være tilstede, naar jeg selv forlængst hverken vil kunne faa Glæde eller Sorg af Resultatet. Men forand Theatret atter kommer i Besiddelse af et Talent, der kan have de lyriske Udbrud i Clotaldos Rolle op til, hvad Digteren har villat, vil Forsøget med Stykkets Gjenoptagelse 10 være spildt.

REISEN TIL UDlandet.

I Foraaret 1874 søgte jeg Farvel til Kjøbenhavn, til Venner og Veninder og til den gamle Theaterbygning, der om ganske kort Tid skulde jernes med Jorden, saa at ingen Sten blev tilbage. Minderne om, hvad denne 15 Bygning i Tidernes Løb har haaset, lade sig vel ikke saa let nedrive som Stenene.

Jeg reiste nu med mine tre Børn til Schweiz, hvor jeg i Byen Lausanne agtede at slaa mig til Ro i længere Tid ved den yndige Genfersø. Men neppe var jeg ankommen hertil, før jeg følte mig overordentlig angrebet. Jeg tilkaldte Byens bedste og mest agtede Læge, Mr. Cécoville, der ved at undersøge mit Byst udbrød: „Men hvad har dog besægtet Dem til at forlade 20 Hjemmet og besvige Dem paa Reise? De er overordentlig angrebet, og mig synes, at det er min Pligt at sige Dem, at der er kun lidet Haab om Deres Helbredelse. Ifsald De derfor har Dispositioner at gjøre i Hjemmet, da bør De ikke opsætte det.“ — Jeg holdt imidlertid denne hans Erklæring undan i nogen Tid hemmelig for mine Venner i Hjemmet og undertogede mig Lægens temmelig haarde Kur, der afkræftede mig mere og mere. Medens jeg nu saaledes laa til Sengs Dag efter Dag og tænkte paa Rimeligheden af min uerforsaaende Død, var min stadige Tanke Børnenes Stilling, naar jeg var borte. Da kom en Dag uventet et Brev fra Kjøbenhavn, der meddelte 25 mig, at min Fiendens i Rosenvangen havde faaet en Liebhaber, der ønskede at kjøbe den og bød en temmelig betydelig Sum derfor. Jeg saae heri et Vink af Forsynet til Fordel for Børnene og solgte mit smukke Hus. Da min Tilstand fremdeles vedblev at være høist betænkkelig, meddelte jeg omsider mine Venner i Hjemmet, hvorledes Sagerne stode, og hvad Lægen havde ytret herom. Saa snart denne Meddelelse naaede Kjøbenhavn, begav min trofaste Ven Krueger sig paa Reise til Lausanne, hvor han ankom til stor 30 Trost for Børnene og mig. Min Tilstand Elev nu imidlertid lidt efter lidt